

İhtilâfların rahmet yönü

Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmı olup bir imtihan kitabıdır.

İhtilâfların rahmet yönü

Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmı olup bir imtihan kitabıdır. Farklı anlamlara gelen kelime ve kelâmları olduğu gibi muhkem ve müteşabih âyetleri vardır. Kalbinde hastalık bulunanlar fitne çıkarmak için müteşabihlere sarılarak yanlış te'vil ederler. İlimde ihtisas sahibi olanlar ise "Gerçek tevilini Allah bilir, biz Allah katındaki manaya inanır, te'vilini doğru şekilde yapmaya çalışırız" derler. (Âl-i İmran, 3:7) Bu ve benzeri sebeplerle "Allah o Kur'ân ile çoklarını hidayete erdirir, çoklarını da yoldan çıkarır." (Bakara, 2:26)

Dinde farklı görüş ve düşünceler âyet ve hadislerin farklı anlaşılmasından kaynaklanmıştır. Dinî ilimlerin fevkalâde gelişmiş bulunduğu ve ilimde hürriyetin en geniş hâliyle hükmettiği Tabiîn ve Tebe-i Tabiîn döneminde farklı ekoller ve mezhepler teşekkül etti. Hasan-ı Basrî, İmam-ı Azam, İmam Malik, İmam-ı Şafî, Ahmet b. Hanbel, Süfyan-ı Servî, Süfyan b. Uyeyne (ra. ecmaîn) bu dönemde yetişmiş büyük allameler olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemde Kur'ân-ı Kerîm etrafında Hadis, Fıkıh, Kelâm, Tefsir, Siyer gibi ilimler teşekkül etmiş ve fikir ekolleri sistemli ve disiplinli hale gelmeye başlamıştır. Sözü geçen âlimler Arapçayı da grameri, sarf ve nahviyle ve bütün incelikleriyle bilen âlimlerdir.

Misal vermek gerekirse Süfyan b. Uyeyne (ra) dört yaşında hâfız olmuş ve on yaşında büyük âlimlerin meclisinde fetva verir ve fetvaları da âlimler tarafından kabul edilir olmuştur. İmam-ı Azam (ra) talebelerine bir meselede bütün hadisleri toplatır, müzakere sonunda bunların hepsini bildiğini ifade eder ve daha önce verdiği kendi hükmünün doğruluğunu tasdik ettirirdi. İmam-ı Şafî (ra) küçük yaşta İmam Malik b. Enes'in (ra) ders halkasına oturmuş, o "Muvatta" kitabından ders vermeye başlayınca "Ben bu kitabı ezbere biliyorum, size okuyabilirim" demiş ve huzurunda iki ciltlik kitabı ravileri ile beraber ezberden okumuştur.

Bu derece fitrî zekâyâ ve gayrete sahip olan büyük fakihler ayrıca "hamele-i şeriat" olup dinin korunmasında büyük gayretleri olmuştur. Ancak her konuda mutabakata varmayarak bazı konularda ihtilâfa düşmelerinin sebebinin Şâtıbî "Muvâfakât" isimli eserinde şöyle sıralar:

- 1- Kur'ân ve hadislerde geçen bir kısım lâfızların farklı tevillere elverişli olması,
- 2- Nass'ların bir hükme delâleti ile adem-i delâleti arasında cereyan etmesi,
- 3- Lâfızların hakikat ve mecazi manalar arasında gidip gelmesi,
- 4- Nass'ların umumî ve hususî manalar içermesi,
- 5- Hz. Peygamberden (asm) gelen rivayetlerdeki ihtilâflar,
- 6- Müçtehitlerin ahkâm, âyet ve hadislerindeki içtihat ve kıyas cihetleri,

7- Nass'lardaki hükümlerin "mensuh" olması ve olmaması iddiaları,

8- Nass'ın ibahe ve diğer hükümlere ihtimalinin olması.1

Bunlar ve benzer sebeplerden dolayı hükümlerde ihtilâflar yaşanmış ve mezhepler teşekkül etmiştir.

1. ÜMMETİN İHTİLÂFİ RAHMETTİR

Peygamberimiz (asm) "Ümmetimin ihtilâfında rahmet vardır"2 buyurmuştur. Bu ihtilâf Bediüzzaman'ın ifade ettiği gibi "Müsbet ihtilâftır. Yani, her biri kendi mesleğinin tamir ve revacına sa'y eder. Başkasının tahrip ve iptaline değil, belki tekmil ve ıslâhına çalışır." Hak nâmına, hakikat hesabına olan tesadüm-ü efkâr ise, maksatta ve esasta ittifakla beraber, vesailde ihtilâf eder. Hakikatin her köşesini izhar edip hakka ve hakikate hizmet eder.3

Bediüzzaman ihtilâfın rahmet olması için bazı şartlar ileri sürer.

Birincisi: Amaç, hak ve hakikati izhar etmek olmalıdır. Hak namına ve hakikat hesabına hareket etmenin ölçüsü de hakikati karşı tarafta ve muhalifinde görse kabul etmek ve memnun olmaktır.

İkincisi: Maksatta ve esasta ittifak içinde olmaktır. İmanın esaslarına ve Allah'ın farz ve haram kıldığı hususlarda ittifak içinde olmakla beraber vesilelerde ve teferruatta ihtilâf mü'minleri zor durumdan kurtarmak ve ağır şartlar içinde olanları iman ve İslâm dairesi içinde muhafaza etmek için farklı görüşler ileri sürülebilir. Bu da rahmete vesile olur.

Üçüncüsü: Herkes kendi mesleğini ve fikrini ispata yönelik çalışmalı, başkasını çürütme amacı ile hareket etmemelidir. Garaza ve düşmanlıklara sebebiyet verecek sürtüşmelerden ve boğuşmalardan uzak durmalıdır.

Bu şartları taşımayan ihtilâflardan ancak fitne ateşleri çıkacağı açıktır. Bu ise mü'minler arasında düşmanlıklara, kin ve adavete sebeptir. Bu da dinimizce kesinlikle yasaklanmıştır.

Tabiînin ileri gelenlerinden olan ve ilk müceddid olduğu konusunda ittifak bulunan Ömer b. Abdülaziz (ra) "Şayet peygamberin (asm) sahabeleri ihtilâf etmemiş olsaydılar gerçekten üzülecektim. Zira onlar ihtilâf etmemiş olsalardı Müslümanlar arasında dini anlama ve uygulama konusunda rekabet olmazdı ve Kur'ân ve Hadis araştırmalara konu olmaz, Kur'ân ve hadisin derin ve önemli sırları ortaya çıkmaz ve amaçları tahakkuk etmezdi"4 demiştir.

Peygamberimizin (asm) "ümme" kelimesinden kastı "ümme" din konusunda uzmanlaşmış olan ulema sınıfıdır.5 Halkın çoğu dinî konularda ulemaya uymakla mükelleftir. "Dinî bir konuda ulemanın ittifakı hüccet, ihtilâfı rahmettir" denilmiştir. Bediüzzaman umum ümme cadde-i kübrada gidebilir. Cadde-i Kübra ise ulemanın ittifak ettiği geniş caddedir. "Bir fikre dâvet cumhur-u ulemanın kabulüne vabestedir; yoksa dâvet bid'attır, reddedilir"6 buyurmuşlardır. Ulemanın ihtilâfı ise, mü'minlerin sosyal ve özel hayatlarındaki anormal durumlar ve şartlarda ibadeti terk ettirmemek ve Allah'ın emrini uygulama konusunda yol göstermekten kaynaklanmaktadır. Farzları terk ettirmeye ve haramlara cevaz vermeye yönelik bir ihtilâf ve fikir elbette dinin amacına ve hakikatin izharına hizmet etmediği açıktır ve bu dinin emirlerini terk ettirmeye yönelik olursa zararlıdır ve fitne olarak kabul edilir.

Hattâbî dinde ortaya çıkan ihtilâfları üç kısma ayırır:

Birincisi: Cenâb-ı Hakk'ın varlığı ve birliği konusundaki ihtilâftır. Bu bütün ulemanın ittifakı ile küfürdür.

İkincisi: Allah'ın sıfatları konusundaki ihtilâflardır. Bu ise bid'at ve dalâlettir. Bütün Fırak-ı Dâlle-i İslâmiye'nin ayrılık sebebi yüce Allah'ın sıfatları konusundaki ihtilâflardan kaynaklanmaktadır.

Üçüncüsü: Amelde farklı yönleri bulunan fûru' meselelerde ortaya çıkan ihtilâflardır ki bunlar içtihat gerektiren hususlardır. Yüce Allah bunları da âlimlerin şeref vesilesi yapmıştır. Ümmetin ihtilâfındaki rahmet bu yöne bakmaktadır.7 Halife Mansur ve Harun Reşit, İmam Malik'in "Muvatta" isimli eserini bütün İslâm beldelerine göndererek onunla amel edilmesini istemeleri ve böylece ihtilâfların önüne geçirilmesi düşüncelerine İmam Malik bizzat karşı çıkmış ve her iki halifeye de "Resulullah'ın (asm) sahabeleri fûruat meselelerde ihtilâf etmişlerdir. Onlar da bütün İslâm beldelerine dağılmışlardır. Hepsi de içtihatlarında musîb, yani isabetlidirler. Ben ilmin sınırlandırılmasını ve ortadan kaldırılmasını istemem"8 diyerek reddetmiştir.

2. DİNE HİZMET GRUPLARI VE CEMAATLER ARASINDAKİ İHTİLÂFLAR

Peygamberimiz (asm) "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunlardan birisi hak üzere olmaya devam edecektir. Kıyamete kadar hakkı müdafaa eden ve hak üzere bulunan bir cemaat olacaktır. Ehl-i necat olan ve kurtulanlar da onlardır"9 buyurmuşlardır. Yüce Allah da Kur'ân-ı Kerîm'de "İçinizden insanları hayra dâvet eden, ma'rufu emredip münkerden nehyeden bir cemaat bulunsun"10 ferman etmiştir.

Bu âyet ve hadis çerçevesinde dine hizmet etmeyi amaçlayan çeşitli grup ve cemaatler teşekkül etmiştir. Herkes hakkı müdafaa ettiğini ve emr-i ma'ruf ile nehy-i münker görevini ifa ettiğini iddia etmektedir. Bu gayet normal ve olması gereken şeydir. Halka dinini öğretecek, marufu ve münkeri gösterecek, uygulatacak ve sakındıracak bir cemaat ve

cemaatlerin olması gerekir. Onların da hizmet yarışı içinde olması icap eder. Onların hizmetle meşgul olması ile birbirleri ile meşgul olması arasında büyük fark vardır. Emredilen ve istenen hizmet ile meşgul olmaktır.

Gerek fert ve gerekse cemaat olsun Yüce Allah'ın Kur'ân'da tavsif ettiği "mü'minlerde bulunması gereken vasıflarla muttasıf olması" gerekir. Mü'min mü'minlerin vasıflarını üzerinde taşıyan kimsedir, münafık da münafık vasıflarını taşıyanlar, kâfirler de kâfirlerin vasıflarını taşıyanlardır. Kalpteki iman bilinemeyeceği için şeriat ve insanlar zahire bakarak hüküm verir, vasıflara bakarak insanları değerlendirirler. Böyle olması da gerekir. Bu sebeple insanları şahısları ile değil, vasıfları ile değerlendirmek esastır ve böyle olmak da gerekir. O zaman hizmetler şahıs odaklı değil, vasıf odaklı olur ve insanlar da Kur'ân'da ve Sünnette belirtilen "İyi insan", "Allah'ın sevdiği ve sevmediği" vasıfları taşımaya çalışarak birbirleri ile uğraşmaktan vazgeçerler.

HİZMET GRUPLARININ VAZİFELERİ

Hizmet gruplarının yapması gereken vazifeleri şöyle sıralayabiliriz:

2. 1- Talim ve taallüm görevi: İnsan diğer canlılardan farklı olarak dünyaya hiçbir şey bilmeden gelmektedir. Hayatı ve ihtiyaçlarını karşılamayı talim ve taallüm, yani eğitim ve öğretim yoluyla kazanmaktadır. İnsanların bilgi ve ilim seviyesi farklı olduğu için farklı fikir ve düşünceler, bunlardan doğan farklı grup ve cemaatler ve ihtiyaca göre meslek ve meşrepler meydana gelmektedir. Her şey insan ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bir şeye ihtiyaç kalmadığı zaman o meslek de, o fikir de ortadan kalkar. İhtiyaç oldukça devam eder. Dinî ve siyasî grup ve cemaatler de insanın maddî ve manevî ihtiyaçlarına göre şekillenir ve devam eder. Farklı ihtiyaçlara cevap veren farklı cemaat ve grupların olması bu sebeple zorunludur ve gereklidir. Farklılıkların varlığı ihtiyaçları doğru şekilde karşıladığı ve toplumda huzur ve güvene, yardımlaşma ve dayanışmaya, kardeşlik ve sevgiye sebep oldukça faydalıdır. Sayılan hususlara engel veya zarar verdikçe de fitneye ve fesada sebep olacağı açıktır.

Her meslek ve meşrep sahibi kendi mesleğini esas, diğerlerini teferruat ve kendi mesleğinin lâzımı olarak gördüğü için elbette herkes kendi meslek ve meşrebinin revacına hizmet ederek toplumda faydalı olmaya devam edecektir.

Başkasının tahrip ve iptaline ve asayişin bozulmasına sebep olursa zararlı olur. Her meslek ve meşrep kendisine göre eğitim vereceği için de farklı eğitim ve bunun için gerekli olan çok farklı fikirler ve ilimler ortaya çıkmıştır. Hukuka, inanca ve asaya zarar vermedikçe de faydalıdır.

2. 2- Emr-i Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker görevi:

Yüce Allah, toplumda "İyi emretme ve kötülüğü yasaklama" görevini her inanana vermiştir. "Ey inananlar! Allah'tan nasıl korkmanız gerekiyorsa öyle korkun ve Müslüman olarak ölüp Allah huzuruna gitmeye bakın. Allah'ın ipine sarılın, birlik içinde olun, bölünüp parçalanarak birbirinizi yemekle meşgul olmayın. İçinizde sizleri hakka çağıran, marufu emreden ve münkerden yasaklayan bir cemaat de bulunsun"¹¹ ferman etmiştir. Peygamberimiz de (asm) "Ya ma'rufu emreder ve münkerden nehyedersiniz veya şerirlerinizi Allah hayırlılarına musallat eder de hayırlılarınız duâ da etse Allah onun duâsını kabul etmez"¹² buyurmuştur.

Peygamberimiz (asm) yine "Bir fenalık gördüğünüz zaman elinizle düzeltin, buna gücünüz yetmezse dilinizle düzeltin. Buna da gücünüz yetmezse kalbinizle buğzedin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir"¹³ buyurur. İbn-i Arabî "Bu görev, herkese şartlarına göre kudret şartıyla terettüp eden farz bir görevdir"¹⁴ demektedir.

Peygamberimiz (asm) "Ümmetimden bir taife kıyamete kadar hakkı müdafaa etmeye devam edecektir"¹⁵ buyurmaktadır. Bu hadisi izah eden İmam Nevevî "Bu taifenin muhtelif Müslüman grupları arasında olma ihtimali vardır. Şecaatle savaşan askerler, fakihler, muhaddisler, zühd ve takva sahipleri, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkeri yapanlar ve diğer hayırlı amellerde yarışanlar olabilir. Bunların bir arada toplanmış olmaları da gerekmez. Aksine yeryüzünün muhtelif beldelerine dağılmışlardır"¹⁶ demektedir.

Bütün bunlarla beraber ibadetin ve yapılan amellerin makbuliyetinin ön şartı imanın sahih ve sağlam olması, kişinin ehl-i bid'a ve ehl-i dalâlet inanç ve itikadına sahip olmamasıdır. En azından ehl-i dalâlete kalben taraftar olmaması ve onların inanç ve düşüncelerini savunmaması gerekir.

SONUÇ

Müslümanların cemaatler halinde hizmet grupları oluşturması "Kur'ân ve Sünnete" hizmeti esas aldıkları ve birbirlerinin hataları ile meşgul olmadıkları, fitneye âlet olmadıkları, Deccal ve Süfyanın oyununa gelerek şuurlu düşmana şoursuzca âlet olmadıkları ve siyasîlerin dünyevî emellerine hizmet etmedikleri sürece dine ve imana hizmet için gereklidir ve faydalıdır.

Bediüzzaman Hazretleri “Muhabbet-i din saikasıyla teşekkül eden cemaatlerin iki şartla umumunu tebrik ve onlarla ittihad ederiz. Birinci şart: Hürriyet-i şer’iyyeyi ve âsâyişi muhafaza etmektir. İkinci şart: Muhabbet üzerinde hareket etmek, başka cemiyete leke sürmekle kendisine kıymet vermeye çalışmamak; birinde hatâ bulunsa, müfti-i ümmet olan cemiyet-i ulemâyâ havale etmektir. Dinî cemaatlar maksatta ittihad etmelidirler. Mesalikte ve meşreplerde ittihad mümkün olmadığı gibi, caiz de değildir. Zira taklit yolunu açar ve ‘Neme lâzım, başkası düşünsün’ sözünü de söylettirir”¹⁷ demektedir.

Toplumda asayişin korunması ve huzurun sağlanması gerekir ki, dinî hizmetler yapılsın ve inananlar inançlarının gereğini rahatça ifâ edebilsinler. Fitne, toplumda asayiş bozan ve huzuru kaçırın bütün faaliyetlerdir. Bu sebeple dinî cemaatların her şeyden önce asayiş koruma şartı vardır. Fitnenin bir diğer ayağı ise hata ve kusur aramak, kendi faziletini izhar etme yerine başkasının hatası ile meşgul olup kendine değer verdirme.

Cemaatler amaç ve hedef olarak belirledikleri “Farzları ifa, haramlardan içtinab ve sünneti ihya” hizmetini yaptıkları sürece farklı grup ve cemaatleri oluşturmaları Peygamberimizin (asm) “Ümmetimin ihtilâfı rahmettir” hadisine uygun rahmet olmaya devam ederler. Herkesin istidat ve kabiliyeti ve toplumda konumu farklı olduğu için meslek ve meşreplerde ittifak mümkün olmaz. Birleştirmek taklitçiliğe ve nemelâzımcılığa yol açar. Bu ise dine ve imana hizmeti önler.

Dipnotlar:

- 1- Şâtbî, Muvafakat, Kahire-1969, s. 4:138-140.
- 2- Aclunî, Keşfu’l-Hafa, 1:64, 66.
- 3- Mektubat, 2000, s. 259.
- 4- Sahavî, Makâsıd, 27.
- 5- Münavî, Feyzu’l-Kadir, 1:209.
- 6- Mektubat, 425.
- 7- Münavi, Feyzu’l-Kadir, 1:209.
- 8- Şaranî, el-Mizanu’l-Kübrâ, Mısır-1940, s. 41.
- 9- Ebu Davud, Sünnet, 1; İbn-i Mâce, Fiten, 17; Camius’s-Sağır, 1639.
- 10- Âl-i İmran, 3:104.
- 11- Âl-i İmran, 3:102-104.
- 12- Tirmizi, Fiten, 1; Suyuti, Camiu’s-Sağır, 5:260.
- 13- Müslim, İman, 78.
- 14- Seyid Şerif Cürcani, Şerh-u Mevâkıf, 231-232.
- 15- Buhari, İ’tisam, 10.
- 16- Tirmizi, Fiten, 27; Fethu’lbarî, 17:56; Nevevî, Şerh-u Müslim, 14:67.
- 17- Hutbe-i Şamiye, 104-105.